

подарио вредно књижевно дело, истинско сведочанство о времену у којем је живео.

Др Маринко В. ПОЛИЋ

Научни сарадник

Институт друштвених наука у Београду

Центар за филозофију

marinkololic@gmail.com

ЖАРКО КОМАНИН У ТРИ КЉУЧА: ОГЛЕДИ О ПОЕТИЦИ, ТЕКСТУ И КОНТЕКСТУ

Радоје Фемић, *Жарко Команин: ѿоеѿика, ѿексѿи, конѿексѿи*, Ободско слово – Штампар Макарије, Подгорица – Београд 2023

Монографија *Жарко Команин: ѿоеѿика, ѿексѿи, конѿексѿи* Радоја Фемића конципирана је као синтетичан преглед књижевног стваралаштва Жарка Команина, а њена структура обухвата уводну студију, преиспитивање поетике, аналитичке осврте на Команинове драме, приповетке и романе, те закључне напомене које представљају синтезу истраживачких увида. И сам наслов монографије, с трочланом структуром, *ѿоеѿика, ѿексѿови, конѿексѿи*, указује на истовремено интересовање за унутрашње поетичке принципе, конкретне текстуалне реализације и шире културно-историјске оквири Команиновог дела. Иако је заснована на докторској дисертацији одбрањеној на Филозофском факултету у Новом Саду, ова књига превазилази оквири академског рада и добија карактер озбиљне научне студије. Она представља ревитализацију и поновно критичко преиспитивање опуса Жарка Команина, једног од значајних, али у научној јавности недовољно заступљених имена српске књижевности. Такав приступ не изненађује, с обзиром на то да је аутор, иако припадних млађе генерације, већ потврђен као проницљив и темељан критички мислилац, што је показао не само својим досадашњим студијама већ и активним учешћем у савременом књижевном и културном животу.

Дат је детаљан преглед књижевног рада Жарка Команина, уз указивање да се у књижевности јавља приповетком „Бјегунац”, објављеном у листу *Сѿугенѿи* 1956. године. Како наводи Фемић, Команин се касније остварује у жанру драме, романа и приповетке, правећи отклон од поетике првог дела; пише позоришне критике у *Вечерњим новосѿима* у периоду од 1964. до 1974. године, а двадесет година ради као драматург у Народном позоришту у Београду. Његово дело Фемић смешта у контекст послератне српске књижевности као престижно, посебно у области драмског стваралаштва. Аутор указује на то да се Команинова поетика

у том смислу може упоредити са поетикама Александра Поповића и Душана Ковачевића. Позивајући се на Деретића, Фемић истиче Команинов однос према традицији, с нагласком на судбинском и трагичном, посебно у драмској трилогији *Пророк*, *Пелиново* и *Ојњици*, која је везана тематски за простор Црне Горе. Према Фемићу, Команинова поетика заснована је на полижанровском искуству, па његово прозно књижевно дело по естетским мерилима не заостаје за драмским. Због тога је, сматра аутор, од нарочитог значаја ваљана књижевнокритичка обрада овог опуса, којом би се остварило превредновање целокупног дела. Фемић посебно истиче потребу за новим, пажљивим читањем Команинових драма, нарочито због тога што оне проширују могућности жанра у доба доминације постмодернистичког књижевног експеримента. Команинова лојалност захтевима аристотеловског театра, према Фемићу, чини његово дело јединственим по тематици у свом времену.

Као тематско-поетички константан елемент који прожима и Команинов прозни и драмски опус, Радоје Фемић препознаје мотив сукоба, архетипску структуру која се јавља у унутрашњој равни и спољашњем свету. У том контексту, Фемић се позива на Јована Делића, који овај мотив означава као „прабиблијски”, чиме га додатно позиционира у оквир универзалних наративних матрица. Истовремено, указујући на релевантну литературу и претходне критичке интерпретације, Фемић исказује истраживачку и научну етичност, надограђујући сопствене увиде у дијалогу са ранијим тумачењима Команиновог дела. Он уочава Команинову поетичку издвојеност („Хтио – не хтио, острво”) и дистанцу у односу на доминантне токове свога времена, што препознаје као један од кључних разлога који су утицали на рецепцију његовог опуса. Стваралаштво Жарка Команина смештено је, како истиче Фемић, у исто време када стварају и Киш, Пекић, Селенић, Михиз и други, што је додатно отежало афирмацију његовог књижевног гласа. Ипак, његове књиге добиле су позитивне критике и признања од еминентних писаца старије генерације, Селенића, Ћосића, Ћопића и Матића.

Изван основне жанровске поделе, Фемић шири истраживање на комплексни тематски и културни слој Команиновог дела, анализирајући његов однос према традицији, идентитету и историјском контексту. Анализирани корпус обухвата репрезентативне текстове из различитих жанровских области Команиновог стваралаштва. У домену драме обрађена су дела *Пророк*, *Пелиново*, *Ојњици*, *Вожд Карађорђе* и *кнез Милош* и *Годо је дошао њо своје*. Романескни опус чине *Колијевка*, *Косијанићи*, *Провалије*, *Пресијуина година*, *Ако ће заборавим, оче мој*, *Господ над војскама* и *Љепојис вјечности*, док је у оквиру прозне кратке форме обухваћена књига *Закојано и ојкојано*. Посебну пажњу Фемић посвећује анализи аутопоетичких ставова, у којима уочава кључне поетичке одреднице неопходне за дубље разумевање Команиновог књижевног

поступка. Интерпретацијом ових метатекстуалних исказа он успева да реконструише идејни и естетски оквир који обликује и драмску и прозну структуру. Ови сегменти показују доследност у мисаоном и уметничком ставу, а сама анализа, ослоњена на жанровски разуђен корпус, осветљава на свеж и аргументован начин позицију коју Команин заузима унутар савремене српске књижевности.

Фемић обрађује читав низ мотива и тема које осветљавају различите аспекте Команиновог стваралаштва и ауторског идентитета. Пажњу посвећује његовој наклоности према театру, његовим интервјуима и беседама, као и значењима која произлазе из односа према завичају, језику и дугогодишњем драматуршком искуству. Анализирају се и ауто-поетички искази, али и односи према значајним књижевним и духовним прецима. У том контексту, Фемић посебно истиче важност његошевске заветне мисли, а пише и о феномену пораженог човека у његовом делу, као и односу према идеологији, доследно осветљавајући тематску и етичку димензију прозе и драме. Када је реч о његовој критичарској пракси, Фемић указује на јасно дефинисан методолошки приступ, „критички утемељен, објективистички аналитичан и жанровски прилагођен, независно од публике којој је намијењен драмски комад”. На тај начин Фемић не само да мапира кључне тематске тачке већ истовремено аргументовано указује на сложеност и континуитет Команиновог мишљења унутар књижевног, културног и духовног контекста.

Свака књига из проучаваног корпуса добија посебан аналитички третман, при чему аутор темељно приступа сваком делу и издваја поетички, мотивски и тематски релевантне елементе. Фемић истрајно тумачи кључне мотиве који су од значаја за одређивање места Жарка Команина унутар српске књижевности. Посебну пажњу посвећује односу личног и колективног, као и присуству цивилизацијских, идеолошких и политичких промена које се одражавају на структуру и значењски оквир његовог опуса. Указује и на могућност да се Команиново дело сагледа као потенцијално уланчан корпус, као целовит систем унутрашњих поетичких повезаности. Анализом наративних субјеката и драмских јунака Фемић успева да осветли специфичности ауторове поетике и да пружи значајан допринос даљем критичком и теоријском тумачењу овог недовољно проученог књижевног опуса.

Монографија *Жарко Команин: његовика, његовоци, контексти* није само први темељан приказ Команиновог стваралаштва већ и студија која указује на постојање стабилне мултижанровске свести унутар његовог опуса, реализоване у прозним и драмским формама, али и у позоришној критици. Фемић темељно издваја поетичке тачке које разјашњавају основне координате Команиновог поступка и аргументовано излаже разлоге због којих његово дело заслужује обновљено читање и критичку анализу у савременом књижевном контексту. Својим истраживачким

приступом, аналитичком прецизношћу и разумевањем књижевне и културне позадине, Фемићева књига не само што попуњава празнину у проучавању дела Жарка Команина већ и представља значајан допринос савременој српској књижевној науци.

Др Милена Ж. КУЛИЋ
Стручни сарадник
Матица српска, Нови Сад
Одељење за књижевност и језик
milena.kulic@maticasrpska.org.rs

У ПРЕПУНОЈ ПРАЗНИНИ, РАСЦЕП

Владимир Вукомановић Растегорац, *Над црном рујом: о Црвеној планети Горана Коруновића*, Чигоја штампа, Београд 2024

Књижевна монографија *Над црном рујом* Владимира Вукомановића Растегорца, више него минуциозна, суптилно вођена и строго структурирана, посвећена је песничкој збирци *Црвена џланеџа* (2014) једног од најпризнатијих савремених песника, Горана Коруновића. Интерпретирајући је, аутор има у виду и претходеће две, наиме *Госпођиризмџа* (2011) и *Река каиџева* (2012), а које скупа чине песнички триптих, објављен 2024. у обједињеном облику под насловом првенца. Важност песничког гласа о ком је реч не спомињемо само услед пригодности, као што ни смелост студије није само у силаску у црну рупу значења: препознајемо је већ у примећивању црне рупе у средишту „амбисоцентричног” космоса песничке збирке. Појава научног дела овакве врсте, заправо, имплицира једно значајно питање бављења синхронијским пресеком наше књижевне сцене, њеним књижевним вредностима које то постају, и поетичким тенденцијама које настају.

Унутрашњу кохеренцију студије, иако је сачињавају радови и критички осврти објављени различитим приликама, омогућује, као што је вероватно случај у свакој ваљаној студији, унутрашњи принцип нужности по којем је настао песнички свет Горана Коруновића. Низ есеја који се баве различитим странама песничке збирке, иначе једнако језички економичне као и Растегорчева монографија, одликује се и разноврсношћу приступа која – као што ћемо надаље детаљније показати – сеже од микростилистичке и чак фонолошке анализе, преко (пост)структуралистичких (постоје алузије на Ролана Барта), до филозофских импликација у самом језгру Коруновићевог певања, што је могућ смер тумачења за који већ и овај аутор поставља основу у умногоме аутопоетичком есеју о Петру Петровићу Његошу, који је функционализован и као својеврсни